



(15)

## EKOLOJİK GELİŞME VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMADA İNSAN FAKTÖRÜNÜN ETKİSİ

\*Yrd. Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU\*

\*\*Uzm. Süleyman ERDOĞAN\*

### ÖZET

Bu çalışmada çevrenin korunması ve ekonomik kalkınmanın birlikteliğinin geliştirilmesi için yapılan çalışmalar ve geliştirilen yeni kalkınma modellerinde insan faktörünün etkisi ele alınmıştır. İnsan, doğa ve toplum arasındaki ilişkiler tarih boyunca insanlığın gündeminde olmuştur.

Sanayi devrimiyle birlikte dünyamız büyük gelişmelere sahne oldu. Bu gelişmelerin temelinde, buhar gücü, demir yolları ve demir-çelik gibi ağır sanayi, gelişmenin yegane ölçütleri ve stratejileri olarak kabul edilmiştir. Sanayileşmiş ülkeler, ekonomik gelişmelerini sağlamaya çalışırken gelecek nesilleri nasıl bir tehlike içine sürüklediklerinin bilincinde olmamışlar.

**Anahtar Kelimeler:** Ekoloji, Kalkınma, Sürdürülebilirlik, İnsan faktörü, Sosyal kalıtım.

### ABSTRACT

This study examines the researches, new progress models and human factors to improve environmental protection and association of economic development. Relations between human, nature and community have always been on the agenda of humanity, and so it shall be.

The world has changed considerably with the Industrial Revolution. Heavy industries such as steam power, railroads and iron-steel have been regarded as the sole criteria and strategies for these developments. Industrialized countries, while maintaining their economic developments, haven't been aware of the fact that that they put next generations in jeopardy.

**Keywords:** Ecology, Development, Sustainability, Human factor, Social inheritance.

### GİRİŞ

Gelişmiş ülkeler, 1972'de gerçekleştirilen Stockholm Birleşmiş Milleler Çevre konferansı ile başlayan ve günümüzde de devam eden çevresel kirlenmenin azaltılması ve sosyo-ekonomik kaynakların yok olmasının engellenerek, ekonomik gelişmenin bir düzen içinde sürdürülebilmesine, birey ve toplum sağlığının korunmasına yönelik farklı arayışlara gitmişlerdir.

---

\* \* Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölüm Başkanı, kasimtatli@hotmail.com

\*\* Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Uzmanı. Batman TPAO Ana Okulu suleymanerdogan1987@hotmail.com



Ekoloji; Fransızca ecologie kelimesinden gelmektedir. Ekoloji çevre bilimi demektir. Ekolojik; çevre bilimsel, Ekolojist; çevre bilimci demektir. (Özey, 2001: 20).

Kalkınma, belirli bir dönem zarfında üretim faktörleri birimleri başına verimliliğin devamlı artması dolayısıyla bir ülkenin kişi başına gerçek gayri safi milli hasılası veya gelirinde artışların olduğu bir süreç şeklinde tanımlanmıştır (Kar ve Taban, 2005: 313).

Hiç şüphesiz bütün bu kalkınma ve büyüme anlayışlarının en yüksek amacı insanlara maksimum refah sağlamaktır. Sürdürülebilir kalkınmanın en önemli amacı, temel insani ihtiyaç ve beklentilere cevap verebilmektir. Sürdürülebilir kalkınma sadece, ekonomik bir hedef değildir. Toplumun bütün idari kurumsal ve yapısal katmanlarında da gerekli değişimleri gerçekleştirerek belirlenen amaç ve hedeflere ulaşmayı sağlamaktır (Kaya:1997).

Sürdürülebilirlik kavramı ise, insanlara, doğanın olanakları oranında, en iyi yaşam koşullarını sağlamaktır (<http://www.tmmob.org.tr>).

Ülkemizde yaşanan enerji sıkıntısı, kaynakların kendine yetebilecek düzeyde olan bir ülkenin bile bir gün bu durumla karşılaşabileceğini düşünürken, dünyanın geleceğine ilişkin ciddi kaygılar duymamıza yol açıyor. Ve akla hemen şu sorular akla geliyor:

1- Dünyanın ya da tek tek ülkelerin gelecekteki nüfuslarına yiyecek, enerji ve suyu sağlayabilecek yeterli kaynakları var mı?

2- Dünyanın iklimi, nehirleri ve okyanusları bugünkü ve gelecekteki üretim ve tüketim biçimlerini yok olma felaketine uğramadan taşıyabilecek durumda mı? Doğanın sınırlarını ihlal ediyor muyuz? Ve eğer böyleyse bu sınırlar içinde yaşamayı kabullenebilecek miyiz? (Hablemitoğlu, 2004).

Pre-kapitalist döneminden önce insan, doğaya egemen değildi. Kapitalizm ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte insan, doğa karşısında üstün duruma gelmiştir. Ancak bu ilişkilerin çözümlenmesi birkaç yüzyıl öncesine kadar daha çok felsefenin ilgi alanına girmiş olsa da; son yüzyıl içinde yaşanmış olan Çernobil Patlamasının hala süregelen izleri, Hiroşima ve Nagazaki'ye atılmış olan atom bombasının bitmeyen sonuçları ve yakın geçmişte binlerce kişiyi evsiz bırakmış olan Katrina Kasırgası gibi olaylar, bugün insan, doğa ve toplum ilişkisini sadece felsefenin ilgi alanı olmaktan çıkarmıştır (Sılaydın, 2006).

Dolayısı ile sorun tüm insanlığın ortak problemi haline gelmiştir. Modernist kalkınma paradigması doğrultusunda yaşanan sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin, üretim-tüketim pratiklerinin müdahalesi sonucunda yitirilmiş; ekolojik denge bozulmuştur. Bu tehlikeyi yaratan diğer etken, tüketim çılgınlığının olmasıdır (<http://www.onergurcan.org>). 2025 ise kuraklık ve beraberinde meydana gelecek hastalıklar için en tehlikeli yıl olarak görülüyor. BM uzmanları 2040 yılını Türkiye için 'kritik bir yıl' olarak görüyorlar (<http://www.suvakfi.org.tr>).

Son yıllara kadar gelişmekte olan ülkeler, kalkınmış olmanın gereğini hızlı ve istikrarlı büyüme hedefini gerçekleştirerek yerine getirebileceklerini inanmaktaydı. Ancak iktisadi büyümenin, beklenenin aksine, gelir dağılımında artan eşitsizlik, geniş kitlelerin yoksullaşması, doğal çevrenin ve doğal kaynakların uzun dönemli büyümeyi gerçekleştirme olanağını ortadan kaldıracak derecede tahribi ve toplumsal barışın bozulması gibi alternatif maliyetleri ortaya çıkarması, yeni bir büyüme ve kalkınma anlayışının doğmasına neden olmuştur ([www.akademikbakis.org](http://www.akademikbakis.org)).



## 1. EKOLOJİK GELİŞME VE KALKINMA

Yoksulluk sorununu çözmeyen bir büyümenin, son analizde kalkınmayla özdeş sayılamayacağı, dolayısıyla gelir dağılımı üzerinde odaklaşmak gerektiği, bu arada gıda maddeleri açısından bağımlılıktan kurtulma, uygun teknolojileri geliştirme, az gelişmiş ülkeler arasındaki ticareti arttırma, gibi tezler içeren ‘temel ihtiyaçlar’ paradigması tartışma gündemine girdi. ‘Alternatif kalkınma’, ‘ekolojik kalkınma’ gibi kavramlar da ortaya atıldı. Bütün bu paradigma arayışları, geçerli kalkınma paradigmasının artık bir işe yaramadığını gösteriyordu (Başkaya, 1994: 198).

### 1.1. Sürdürülebilir Kalkınma

Son yılların yeni paradigması durumuna gelen ‘sürdürülebilir kalkınma stratejisi’, kalkınma sorununa yeni bir yaklaşımı temsil ediyor. Kalkınma, büyüme, çevre kavramıyla birlikte telaffuz edilen ‘sürdürülebilirlik’, doğrudan veya dolaylı kalkınma sorunuyla ilgili tüm çevrelerin anahtar sözcüğü haline gelmiş durumda (Başkaya, 1994:211).

Dünyamız 500 milyon metrekare civarında, bir yüzeye sahip olup, % 70’i sularla, % 30’u ise kara ile kaplıdır. Bu % 30’luk kara parçasında yaklaşık 6 milyar insan yaşamaktadır. Bu insanlar ekonomik büyüme ve kalkınmayı büyük bir hızla gerçekleştirirken, doğal olarak buldukları ortamdaki hava, su, toprak, maden gibi doğal kaynakları kullanmaktadırlar. Bu kullanım esnasında ise insanoğlunun duyarsızlığı ve doğayı hor kullanması bitki ve hayvan türlerinin yok olmasına ve ekolojik dengenin tahrip olmasına neden olmaktadır (Özdek:1993). Tüm bu sorunlar, aynı zamanda insanlarda fiziksel ve psikolojik hastalıklara yol açmaktadır.

Bir kere bugün dünyada büyümenin nimetlerinden yararlanamayan, dışlanmış, marjinalleşmiş çok geniş bir kitle var. Sürdürülebilir kalkınmanın öncelikle bu kitleyi hedef alması gerekiyor. Bugün yüz milyonlarca insan aşırı yoksulluk içinde yaşıyor, üstelik bu durum yaşam için gerekli araçların yeteri kadar üretilmemesinden kaynaklanmıyor. Sistemin işleyişi her seferinde daha çok yoksulluk üretiyor. (Başkaya, 1994:211) Öte yandan sürdürülebilir kalkınma kavramı, gelecek kuşaklara karşı da, haksızlık yapılmaması gerektiği görüşü içeriyor. Eğer çevreye saygılı bir ‘büyüme modeli’ uygun bir zamanda devreye sokulmazsa, gezegen riski büyüyerek devam edecektir (Başkaya, 1994:211).

### 1.2. Ekolojik Gelişme ve Ekonomik Kalkınma ve Birey ve Toplum Sağlığında Eşgüdümün Sağlanması

Ekolojik gelişme ile ekonomik kalkınma bir uyum içerisinde yürütülebilir mi? Yeni paradigmanın amacına ulaşabilmesi için alınması gereken belli başlı önlemler var. Bu önlemler şunlardır:

- \* Büyümenin canlandırılması ve kalitesinin değiştirilmesi
- \* Sürdürülebilir bir nüfus düzeyinin garanti altına alınması
- \* Teknolojinin yeniden yönlendirilmesi
- \* Riski yönetmek, karar vermede çevre ve ekonomiyi birleştirmek
- \* Kalkınmanın daha katılımcı yapılması
- \* Toplumların eğitilerek bilinçlendirilmesi
- \* Büyümenin dinamikleştirilmesi ve kalitesinin değiştirilmesi,
- \* Temel insan ihtiyaçlarının sağlanması
- \* Doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması
- \* Doğal çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanması



- \* Kurumsal altyapının ve politikalar arası uyumun sağlanması
- \* Etkin bir para politikasının uygulanmasının sağlanması
- \* Sosyal Sürdürülebilirliğin sağlanması
- \* Siyasal iktidarların rolü
- \* Bilimde ve teknolojiye iyileşmelerin sağlanması.

## 2. EKOLOJİK AKIMLAR

Doğal alan ve kaynakların ‘girdi’ olarak sürekli dâhil edildiği bu üretim ve yapılaşma sürecine tepkiler ise 1960’ların başından itibaren ortaya çıkmış; böylelikle kapitalizmin ve endüstriyel toplum yapısının doğal alan üzerindeki hakimiyetinin doğurduğu olumsuz sonuçlara karşı ekolojik hareketler farklı platformlarda gelişmiştir. Ekolojik dengelerin bozulması sonucunda gelişen akımların başında derin ekoloji, feminist ekoloji hareketi ve sosyal ekoloji gibi ekolojik akımlar gelişti (Sılaydın, 2006:100)

### 2.1. Derin Ekoloji

Derin ekolojinin öncülüğünü Arne Naess (1973) yapmıştır. Naess, derin ekolojinin amacına ulaşmasının ancak yeşil toplumlarda mümkün olacağını düşünmektedir ve Derin Ekoloji hareketini destekleyenlerin ‘sosyal yeşiller’ ile ‘doğal yeşilleri’ bir araya getirip her iki tarafın ağırlıklarından uzak durmayı başardıklarını söylemektedir. Derin ekolojlara göre, insanı diğer canlılardan ayrı bir yere koymamak ve akıldan ziyade sezgilere dayanarak hareket etmek gerekmektedir (Sılaydın, 2006:100).

### 2.2. Feminist Ekoloji Hareketi

Yine 1960’larda, Simone de Beauvoire ve Germain Greer gibi kişilerle modernist feminist hareketleri başlamış ve 1974 yılında önderliğini Françoise d’Eaubonne’un yaptığı ve Rosemary Ruether ile desteklenen ‘Feminist Ekoloji’ hareketi doğmuştur. Ekofeministlere göre kadın ve doğa aynı kaderi paylaşmaktadır ve ikisi de aynı hegemonya altında ezilmektedir (Sılaydın, 2006:101).

### 2.3. Sosyal Ekoloji

Gelişen diğer bir hareket ise, Murray Bookchin’in öncülüğünü yaptığı ‘Sosyal Ekoloji’dir. Bookchin, el değmemiş doğayı ilk doğa, yapılaşmış alanı ise ikinci doğa olarak ele alır. Ona göre insanın doğaya tahakkümünün özünde, insanın insana olan tahakkümü yatar ve toplumsal hegemonya düzeni değişmedikçe, doğaya olan tutum da değişmez. Sosyal ekoloji alanında ilerleyen bir diğer kişi Felix Guattari’dir. Guattari’nin ‘üç ekoloji’ düşüncesine göre: “ekolojik bunalıma gerçek yanıt dünya düzeyinde ve gerçek bir sosyal, siyasi ve kültürel devrim oluşması şartıyla mümkün olabilir”. Bu çerçevede Guattari (1990) üç alan belirlemiştir: sosyal-zihinsel-çevre ekolojisidir (Sılaydın, 2006:101). Olumsuz ekolojik koşullar beraberinde fiziksel ve psikolojik hastalıkları da hızlandırmakta ve değerlerden uzaklaşmaya ve toplumsal ve çözülmeye yol açmaktadır.

## 3. KYOTO SÖZLEŞMESİ

Küresel ısınmayla mücadeleyi öngören Kyoto Anlaşması, Birleşmiş Milletler’in 1997’de Japonya’da düzenlediği çevre toplantısında katılımcı hükümetler tarafından kabul edilen bir anlaşmadır. Birleşmiş Milletler verilerine göre, 2001’den



itibaren 84 ülke anlaşmayı imzaladı, 34 ülke onayladı. Kyoto Sözleşmesi ile neler değişecek?

- \* Atmosfere salınan sera gazı miktarı yüzde 5'e çekilecek.
- \* Endüstriden, motorlu taşıtlardan, ısıtmadan kaynaklanan sera gazı miktarını azaltmaya yönelik mevzuat yeniden düzenlenecek.
- \* Daha az enerji ile ısınma, daha az enerji tüketen araçlarla uzun yol alma, daha az enerji tüketen teknoloji sistemlerini endüstriye yerleştirme, ulaşımda, çöp depolamada çevrecilik, temel ilke olacak.
- \* Atmosfere bırakılan metan ve karbondioksit oranının düşürülmesi için alternatif enerji kaynaklarına yönelinecek.
- \* Fosil yakıtlar yerine örneğin, bio dizel yakıt kullanılacak.
- \* Çimento, demir çelik ve kireç fabrikaları gibi yüksek enerji tüketen işletmelerde atık işlemleri yeniden düzenlenecek.
- \* Termik santrallerde daha az karbon çıkartan sistemler, teknolojiler devreye sokacak.
- \* Güneş enerjisinin önü açılacak. Nükleer enerjide karbon oranı sıfır olduğu için dünyada bu enerji ön plana çıkarılacak.
- \* Fazla yakıt tüketen ve fazla karbon üreten daha fazla vergi alınacak. (<http://kureselisinma.blogcu.com>)

#### 4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Hem kalkınma hem de ekolojik gelişmenin birlikteliği sağlanması gerekmektedir. Bunun için kararlar alındı, sözleşmeler imzalandı ama ilgililer tarafından etkin katılım sağlanmadı. Kapitalist sistem, daha fazla kâr için sınırsız kaynak kullanımına devam etti. Sorumluluklarını yerine getirmeyen sadece kapitalist sistem değildi. Sorumluluklarını yerine getirmeyenler üzerine devam edersek, bilinçsiz halkı da unutmamak gerekir.

Eski kalkınma modelinin en çok eleştirilen yönü, yenilenemez kaynaklarının kullanımınıydı. Mevcut kalkınma anlayışının aksine, yeni kalkınma modelinde yenilenebilir kaynaklara ağırlık verilmeli, enerji ve insan gücü israfının önüne geçilmelidir. Yoksulluğu engellemeye yönelik çabalara önem ve öncelik verilmelidir. Sürdürülebilir kalkınmanın amacına ulaşabilmesi için öncelikle, henüz etkin bir şekilde faydalanılmayan yenilenebilir enerji kaynaklarının kısa sürede devreye sokulması gerekmektedir.

Yeni kalkınma anlayışı, doğayı sınırsız bir kaynak arzı olarak gören eski kalkınma anlayışından farklı politikalar sergilemelidir. Sürdürülebilir kalkınmanın amacı, olumsuzlukları ortadan kaldırarak, bireye ve topluma maksimum refah sağlamaktır. Böylelikle doğal döngülerin sürekliliği sağlanarak, hem kalkınma hem de ekolojik gelişme birlikteliği sağlanabilmelidir. Çevre kalitesinin muhafaza edilerek geliştirilmesi, bu konuda tanıtıcı ve duygusal çalışmalara ağırlık verilmelidir. Tüm ekolojik politikaların sağlıklı olarak uygulanabilmesi büyük ölçüde yerel ve merkezi yönetimlerin yetki, sorumluluk ve görevlerini yerine getirmeleri büyük önem taşımaktadır.

#### KAYNAKÇA

Başkaya, F. (1994) **Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü**. Ankara: İmge Kitabevi,



Hablemitoğlu, Ő. (2004) **Toplumsal Cinsiyet Yazıları “Kadınlara Dair Bir Kaç Söz”**. Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

Kaya, İ. (1997). **Sürdürülebilir Turizm Kalkınması ve Ülkemiz Açısından Bir Deđerlendirme**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Kar, M.; Taban, S. (2005). **İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü**. Ekin Yayınları, Ankara.

Özey, R. (2001). **Çevre Sorunları**. Aktif Yayın, İstanbul.

Özdek, Yasemin E. (1993). **İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı**. Türkiye ve Ortadođu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.

Sılaydın, M. (2006). **Şehir Planlamanın Paradigmatal Sorgulanması ve Ekolojik Dengenin Korunması Bağlamında Yeni Bir Süreç Önerisi**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

<http://www.tmmob.org.tr>

<http://www.onergurcan.org.tr>

<http://www.suvakfi.org.tr>

<http://www.akademikbakis.org.tr>

<http://kureselisinma.blogcu.com>